

školený filozof, nýbrž i onen manažer, je muž, ktorý je koneckonců určený predovšetkým. Liessmannova kritika súčasných spoločenských poměrů je postavená neelitársky, bez zbytočného moralizovania a pomerne neotřele.

To, čo Liessmannovi chýba, je dôslednejší sledovanie estetických kategórií, ktoré by sa pak ale musely obrátiť i na jeho vlastný text a pravdepodobne by tak priniesli niektoré zmeny v jeho usporádaní. Nutno ovšem podotknúť, že v *Universu věcí* lze náležet ony autorem vytoužené estetické i myšlenkové „drahokamy“, jakkoli jich není jako štěrku. Asi právě proto, že to jsou drahokamy a nikoli bezcenný štěrka. Toto hodnotení tak nakonec vyznívá pro Liessmanna pozitivně, nikoli negativně. Kolik existuje textů, v nichž žádné drahokamy náležet nelze!

Karel Hlaváček

William Julius Wilson: *More than just Race. Being Black and Poor in the Inner City*

New York, W. W. Norton & Company, Inc., 2010, 190 s.

William Julius Wilson je americký sociológ, ktorý v súčasnosti pôsobí ako profesor na univerzite v Harvarde. Viac než dvadsať rokov pôsobil na univerzite v Chicagu a v jeho tvorbe je preto cítiť vplyv prístupu chicagskej školy k výskumu mesta. Je držiteľom množstva čestných doktorátov z prestížnych univerzít z celého sveta a za svoju akademickú tvorbu získal tiež niekoľko významných ocenení. Vo svojich výskumoch sa zaoberá predovšetkým problematikou sociálnych nerovností, mestskej chudoby a najmä vplyvu rasy a etnicity na postavenie a šance v spoločnosti. Je autorom piatich monografií, z ktorých bohužiaľ ani jedna nebola zatiaľ preložená do češtiny či slovenčiny, a veľkého množstva článkov. Častou odbornou verejnou je považovaný

za kontroverzného akademika kvôli svojim nie úplne prijímaným pohľadom na vplyv rasy na umiestnenie v rámci spoločenskej štruktúry. Jeho výskumy a závery sa nedajú jednoznačne umiestniť v rámci politického spektra, čo vedie k tomu, že bývajú využívané na podporu konkrétnych politických predstaviteľmi konzervatívneho krídla, rovnako ako predstaviteľmi liberálneho krídla.

Recenzovaná kniha, ako už napovedá jej názov (*Viac než rasa. Byť černochoom a chudobným vo vnútornom meste*), sa venuje tomu, do akej miery sú šance na úspech a postavenie v spoločnosti ovplyvnené rasovou a etnickou príslušnosťou, či životom v podmienkach koncentrovanej chudoby. Wilson sa veľmi výrazne vymedzuje voči teórii kultúry chudoby či pojmu „underclass“ tak, ako ich poznáme od autorov ako Lewis, Murray či Auletta a na rozdiel od nich vidí hlavné príčiny chudoby v živote v segregovaných oblastiach, kde sú veľmi obmedzené možnosti nielen na nájdenie plateného zamestnania, ale aj na dôstojný a bezpečný život. Celou knihou sa nesie otázka, do akej miery je za situáciu černochoov v Amerike a za výskyt koncentrovanej chudoby vo vnútorných mestách zodpovedná kultúra a do akej miery je výsledkom štruktúrnych faktorov. Wilson prichádza so zdanlivo banálnym tvrdením, že situáciu koncentrovanej chudoby ovplyvňujú viac štruktúrne faktory než kultúrne, ale oproti minulým jeho knihám je to posun, pretože doteraz vnímal kultúru len ako určitý vedľajší produkt štruktúrnych síl. Tento krát jej už prisudzuje významnejšiu funkciu: „kultúra nie je len produktom štruktúry bez akejkoľvek nezávislej či autonómnej moci. Hoci sú kultúrne sily často generované, sprostredkované a posilňované štruktúrami, v niektorých prípadoch sú štruktúry utvárané alebo posilňované kultúrnymi silami“ (s. 154).

Kniha vychádza zo štatistických dát, ale aj z etnografického výskumu vo vnútorných mestách a Wilson tiež čitateľa zo-

znamuje s vlastnými skúsenosťami černošského muža, ktorý sa bežne pohybuje v prostredí majority. Pre svoju prácu vypracoval model, v ktorom je situácia koncentrovanej chudoby postavená ako výslednica vplyvov sociálnej štruktúry a kultúry. Sociálnu štruktúru ďalej delí na *sociálne akty* a *sociálne procesy*, pričom za sociálne akty považuje činnosti, pri ktorých jedinec alebo skupina využívajú svoju moc nad inými a radí sem diskrimináciu, stigmatizáciu, stereotypizáciu a vylučovanie z určitých zoskupení; za sociálne procesy označuje mašinériu spoločnosti – tie procesy, ktoré prispievajú k vylúčeniu ľudí či skupín na základe rasy a etnicity. Tieto ďalej delí na priame a nepriame, podľa toho, či sú primárne zamerané na príslušníkov rasovej či inej menšiny, alebo ich vplyv len nepriamo pôsobí cez aktuálne postavenie príslušníkov tejto menšiny v štruktúre spoločnosti. Kultúru chápe ako *zdieľané názory a spôsoby jednania* a tieto tiež ešte rozdeľuje podľa toho, či sa jedná o odlišnosti dané životom v izolácii a vytvorením spoločnej skupinovej identity, alebo pohľady majority na odlišnú rasu. Tento pohľad majority do veľkej miery ovplyvňuje situáciu chudobných, pretože prevláda presvedčenie, že chudobní si za svoju situáciu môžu sami (v Česku je tento postoj najviac viditeľný v prípade chudoby Rómov), a málo ľudí je ochotných pripustiť, že práve „väčšie sily pôsobiace v spoločnosti – segregácia, diskriminácia, nedostatok ekonomických príležitostí a zlyhávajúce verejné školy – negatívne ovplyvňujú chudobných z vnútorných miest“ (s. 27). Práve na túto skutočnosť upozorňuje Wilson vo svojej novej knihe, a preto má určite čo ponúknuť aj čitateľom – predovšetkým odbornere verejnosti v Česku, či celkovo v Európe (aj napriek tomu, že opisuje realitu amerických veľkomiest).

Viac než rasa je štruktúrovaná veľmi prehľadne – ako učebnica: v každej kapitole Wilson najprv predstaví sledovanú tému, potom načrtne ako v rámci nej pôsobí zvlášť kultúrne a štrukturálne fakto-

ry a v závere ukáže, ako spolupôsobí a ovplyvňujú sa. Prvá a posledná kapitola prehľadne zoznamujú čitateľa s vplyvom konkrétnych faktorov, udalostí a zmien na rasovú nerovnosť v americkej spoločnosti. V úvode je hlavná pozornosť venovaná štrukturálnym faktorom. V závere sú veľmi logicky zjednotené vplyvy štrukturálnych a kultúrnych faktorov v súlade s Wilsonovým modelom situácie koncentrovanej chudoby.

Druhá kapitola sa už priamo venuje silám pôsobiacim na koncentráciu chudoby a viac pozornosti venuje tým silám, ktoré situáciu černochoch ovplyvnili len nepriamo, pretože tieto bývajú v akademických debatách často zanedbávané a pritom hrajú kľúčovú úlohu pri utváraní a udržovaní spoločenských nerovností. Podľa Wilsona sa jedná predovšetkým o budovanie diaľnic priamo cez chudobné štvrte, kde vytvárajú nepreniknuteľné bariéry, výraznejšiu politickú a ekonomickú podporu predmestí a rôzne typy ponúk, ktoré podporovali vystahovávanie z centier miest, obnovu mestských bytov, ktorá pomohla so sťahovaním len tým úplne najchudobnejším rodinám, ale tiež sa jedná aj o presun verejných finančných prostriedkov z miest na predmestia a satelity, čím veľké mestá stratili prostriedky, ktorými by sa mohli vyrovnáť so zhoršujúcou sa celkovou situáciou. Mestá sa tak stali synonymom pre nebezpečné miesta, kde prevládajú drogy, AIDS a bezdomovectvo.

Tretia kapitola je venovaná ekonomickým ťažkostiam černošských mužov a Wilson tu vysvetľuje, prečo je pre nich prakticky nemožné nájsť si slušnú prácu, či sa aj pri niekoľkých zamestnaniach postarať o rodinu. Aj v tomto prípade je presvedčenie, že štrukturálne vplyvy, ako napr. zníženie dopytu po nízko-kvalifikovaných pracovníkoch, či zvýšenie miery uväzňovania hrajú prím, ale sú doplňované kultúrnymi danosťami, za ktoré v tomto prípade považuje predovšetkým vzájomnú nedôveru a absenciu spolupráce a podpory v rámci

geta. V reakcii na tieto okolnosti si obyvatelia rozvinú často veľmi kreatívne mechanizmy, ktorými sa so situáciou rasovej a ekonomickej podradenosti vyrovnávajú, čo vedie k používaniu neformálnych kódov správania, ktoré sú obvykle v priamom rozpore so správaním, ktoré je bežné v majoritnej spoločnosti.

Štvrtá kapitola sa venuje fragmentácii chudobnej černošskej rodiny a Wilson upozorňuje, že je potrebné zamerať sa na jedinečné kultúrne rámce, ktoré sa vyvinú za odlišných priestorových a kontextových okolností, a nie na hodnoty ľudí ako členov etnickej či rasovej skupiny. Meniace sa vzorce formovania černošskej rodiny nie sú len problémom chudobných černochoch, ale sú súčasťou širších spoločenských trendov. Z hľadiska kultúrnych špecifik nie je najdôležitejšie to, že sa jedná o černochoch, ale skôr to, že žijú väčšinou v rasovo segregovaných getách, kde sú chudoba, nezamestnanosť a nedostatok príležitostí kumulatívne zhoršené problémom odlišnej rasy. V tejto súvislosti sa jeho pohľad prekrýva s diskusiou, ktorú rozpúťali v českých podmienkach Jakoubek a Hirt ohľadom otázky rómskej kultúry a kultúry chudoby.

Pre akúkoľvek spoločnosť, ktorá sa snaží vyrovnáť so spolunažívaním odlišných kultúrnych a rasových skupín, a teda aj pre českú spoločnosť, je obzvlášť užitočná Wilsonova diskusia o úlohe politiky v rámcovaní chudoby. Podľa Wilsona politickí lídri do veľkej miery formujú argumenty a celkový pohľad spoločnosti na otázku chudoby a jej rôznych prienikov s problematikou rasy a etnicity, ale „aby bolo možné posunúť politické rámce k vyrovnanejšej diskusii, sú potrebné snahy nielen v politických radách, ale aj zo strany zaniatených občanov a odborníkov“ (s. 138). Politici sa však rozhodne nemôžu zbaviť zodpovednosti za tento problém, alebo ho naopak využívať na získanie politickej podpory prostredníctvom nenávisťných a rasistických vyhlásení a aktivít. Zaujímavé je aj Wilsonovo zistenie v súvislosti s rôznym pohľa-

dom verejnosti na afirmatívne akcie, konkrétne že väčšina Američanov neschvaľuje politiky, ktoré priamo preferujú černošské obyvateľstvo (ako napríklad kvóty), ale súčasne súhlasí s politikami, ktoré zvyšujú ich možnosti a príležitosti.

„Výzvou pre tých, ktorí sa snažia zmeniť situáciu chudobných a marginalizovaných, je dať jej taký rámec, ktorý prispeje k uvedomeniu si americkej verejnosti, že najsilnejšími silami formujúcimi individuálne a rodinné odpovede sú štrukturálne sily a že programy podporujúce kultúrnu jedinečnosť sú síce žiaduce, ale musia byť kombinované so silnou snahou bojovať proti štrukturálnym nerovnostiam“ (s. 141). V tomto, podľa môjho názoru, spočíva najdôležitejšie poslanstvo celej knihy – na jednej strane si musíme uvedomiť, že súčasné nerovnosti v českej spoločnosti sú spôsobené predovšetkým neosobnými spoločenskými silami, ktoré jednotlivci a skupiny nachádzajúce sa na jej okraji nedokážu sami ovplyvniť a zmeniť, a na druhej strane je potrebná veľká politická vôľa k zmene. Táto politická vôľa však do veľkej miery v Česku chýba, pretože väčšinové obyvateľstvo vníma chudobu viac ako dôsledok vlastného (ne)príčinenia a politici dokážu veľmi schopne využiť nacionalistickú kartu, na ktorej si potom budujú celú politickú kariéru (ako napríklad pán Čunek vo Všetine), pretože ich mienkotvorný vplyv buď nie je plne uvedomovaný, alebo je obyvateľstvo na oboch stranách tak frustrované, že počuje už len na nenávisťné prejavy, ktoré sľubujú rýchle riešenia dlhovekých problémov spoločného nažívania. Aj Wilson však ukazuje, že toto nemôže byť cesta k bezproblémovému spolunažívaniu a politici musia tzv. prehodiť výhybku.

V skratke sa dá povedať, že Wilsonov model zahŕňa nielen explicitne rasové štrukturálne sily, ale aj politické jednanie a neosobné ekonomické sily, spolu s prevládajúcimi národnými predstavami a presvedčeniami o rase a etnicite, a tiež s kultúrnymi špecifikami, ktoré vznikli v dôsledku

dlhodobej izolácie a ekonomickej podriadenosti. Zdôrazňuje, že všetky problémy spojené s chudobou sa ešte prehľbujú jej koncentráciou v priestore a apeluje na ľudí zodpovedných za sociálnu politiku, aby tento fakt brali do úvahy pri utváraní konkrétnych politik. Tento poznatok by mohol byť užitočný aj pre politikov a samosprávy v českej či akejkolvek inej spoločnosti, pretože práve štrukturálne podmienky vytvárajú kontext, v rámci ktorého sa formujú kultúrne odpovede na chronickú ekonomickú a rasovú subordináciu a koncentrovanú chudobu.

Michaela Stejskalová

Georg Simmel: *Filosofie peněz*

Praha, Academia 2011, 626 s.

Český čtenář dostává poprvé do ruky asi nejvýznamnější dílo sociologa a filosofa Georga Simmela (1858–1918). Zatím byl do češtiny přeložen jen kratší výbor esejů pod názvem *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje* (Praha: SLON 2006) a dostupný je také podobný slovenský výbor *O podstatě kultúry* (Bratislava: Kalligram 2003). U první zmíněné knihy nutno upozornit na obsáhlou studii profesora Petruska, na niž čtenáře odkazují pro podrobnější údaje o Simmelově díle a jeho recepci. *Filosofie peněz* je dílo rozsahem zcela nepoměrné těmto krátkým esejům, ale zachovává si jejich styl. Na specifický rytmus Simmelovy argumentace je nutno se pozvolna naladit, na což je u tak rozsáhlé práce času dost, ale také to znamená, že ve výsledku tu máme více než šest set stran téměř bez odstavců a s minimálním členěním, bez grafů, schémat, ilustrací či jakýchkoliv pomůcek, na něž je dnešní čtenář zvyklý. Samotný text může být místy obtížný, je ale srozumitelný a sociolog se nemusí obávat, že by se předpokládala znalost specifických filosofických pojmů a literatury. Simmel neologismy téměř nepoužívá.

Hlavní otázkou ovšem musí být, zda má tuto knihu ještě dnes smysl číst. Na to musím rovnou odpovědět, že ano – jako málokterou z doby klasické sociologie, snad jako málokterou vůbec. *Filosofie peněz* opravdu nezestárla ani trochu, naopak nabrala na významu. Tam, kde jsme u jiných klasických sociologů nuceni přivírat oči a omlouvat dobou, u Simmela cítíme, že mluví přesně na to podstatné, co hýbe zkušeností dnešního člověka. Jakkoliv mohly ve své době název i téma knihy být výstřední – vždyť spojení filosofie a něčeho tak běžného, jako jsou peníze, zní nezvykle i dnes – tak po několika letech finanční krize, po nekonečných diskuzích o euru, spekulacích a bankéřích nebo po blokadách „Occupy Wall Street“ bychom snad nenašli aktuálnější téma. Peníze jsou dnes sice tématem až notorickým, diskutuje se o nich však téměř výlučně na poli ekonomie. Svěbytný filosofický a sociologický pohled citelně chybí. A Simmel ho nabízí.

Dokáže přemýšlet o penězích, aniž by současně peníze přijímal jako měřítko této diskuze, a to je nenahraditelný počin. Nejde však jen o peníze. Předložená kniha si neklade za cíl popsat jeden partikulární, byť významný, sociologický jev. Peníze, tak jako jinde móda, ozdoba či držadlo, jsou věci, na nichž Simmel ukazuje typičnost doby. Jsou to prostředky Simmelovy originální sociologické metody, nikoli cíl, tak jako v empirických výzkumech různého druhu. Práce je to spíše obecně sociologická a teoretická než popisně empirická. Je to však jiná teorie než třeba Parsonsova, a to právě svou vazbou na konkrétní jevy. Nevyčteme z ní žádný všeobšáhly systém, jde spíše o to domyslet význam jednotlivosti vzhledem k celku. Simmel je opravdu nepřekonatelný ve způsobu, jakým dokáže téma probrat od každodenních, všem známých detailů, až ke zcela obecným souvislostem vývoje moderní společnosti.

Ne náhodou byl Simmel objeven postmoderními sociology, přesto však má něco, co většině postmoderně laděných prací